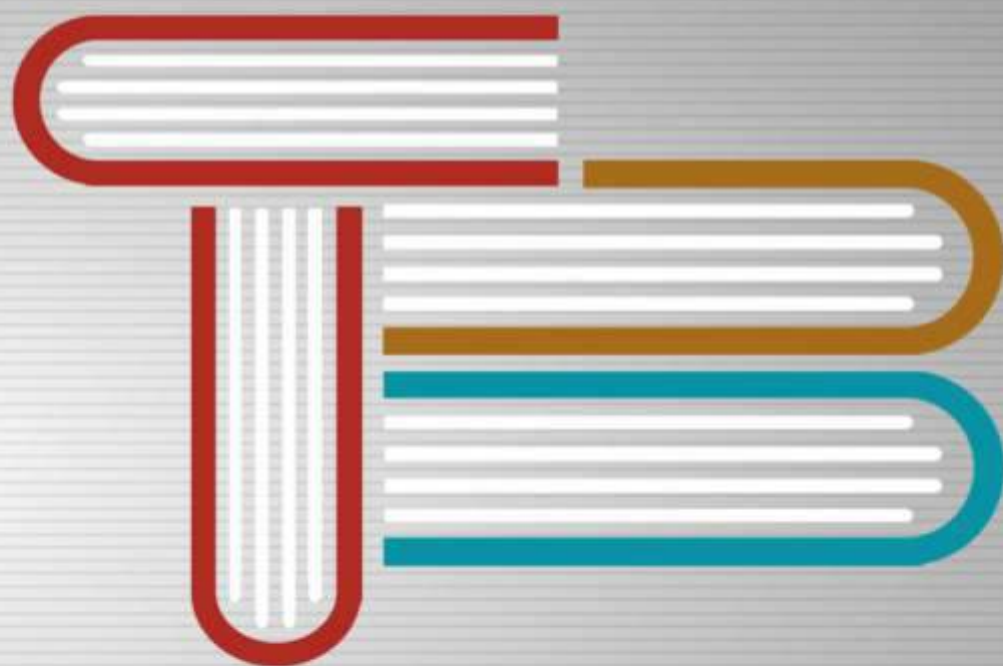

ТОПЛИЧКИ ЗБОРНИК

ЧАСОПИС ЗА ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКЕ НАУКЕ

ПРОКУПЉЕ 2020.

**НАРОДНИ МУЗЕЈ ТОПЛИЦЕ
ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ТОПЛИЦЕ**

ТОПЛИЧКИ ЗБОРНИК
часопис за друштвено-хуманистичке науке
година V, број 5

ПРОКУПЉЕ, 2020

ТОПЛИЧКИ ЗБОРНИК

Издавачи:

НАРОДНИ МУЗЕЈ ТОПЛИЦЕ
ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ТОПЛИЦЕ

Главни и одговорни уредници:

Милан Стојановић
Дарко Жарић

Редакцијски одбор:

др Божица Младеновић

др Саша Д. Станојевић
др Дмитар Тасић
др Предраг Ј. Марковић
др Миљан Милкић
др Емина Зечевић
мр Радоје Костић
др Миливоје Маћејка
Дарко Жарић
Милан Стојановић
Драган Лекић, секретар

Лектура и коректура:

Драган Огњановић

Штампа:

SVETPRINTA, Ниш
Тираж: 200 примерака

ISSN 2466-5371. год. 5, бр 5 (2020)

Поштовани читаоци,

Пети број *Топличког зборника* састоји се из два дела. Први је тематски и у њему су представљени радови аутора који су учествовали на округлом столу под називом *Ратни злочини бугарске војске на југу Србије*. Скуп је одржан од 29. новембра до 1. децембра 2019. године у Народном музеју Топлице и у Пролом бањи, а поводом 75 година од ослобођења Прокупља у Другом светском рату. Други део часописа је редован и садржи радове различите тематске заступљености (Студије и чланци, Прикази и IN MEMORIAM).

Редакција

II део
СТУДИЈЕ и ЧЛАНЦИ

СТОЈАН НОВАКОВИЋ И СКОПСКО МИТРОПОЛИТСКО ПИТАЊЕ

Апстракт: У раду је приказана дипломатска акција Стојана Новаковића у вези избора српског митрополита у Скопљу. Укидањем Пећке патријаршије у XVIII веку, српски народ у Старој Србији и Македонији је потпао под утицај Васељенске патријаршије. У Призрену и Скопљу столовали су грчки митрополити, који су радили противу интереса српског народа. У таквој атмосфери претила је опасност од затирања српског имена у некадашњим крајевима српске средњовековне државе. Захваљујући Стојану Новаковићу, који је одлично познавао прилике у Османском царству, питање српских митрополита биће решено у корист српског народа. Покушали смо да догађаје представимо хронолошким редом користећи објављене изворе, релевантну историографску литературу, чланке из стручних часописа и штампу.

Кључне речи: Стојан Новаковић, Стара Србија, Османско царство, Скопље, митрополитско питање, Васељенска патријаршија.

Одлуке Берлинског конгреса нису могле да задовоље српске националне планове. Иако је Србија тада изашла на међународној сцени као суверена држава, многи крајеви где су живели њени сународници остали су неослобођени. Аустроугарска окупација Босне и Херцеговине демонстрирала је званичној Србији да одустане од било какве националне акције ка том поднебљу. Уместо тога, дате су гаранције о несметаном продору српског утицаја према југу, ка Старој Србији. Део те опсежне националне и културне акције био је Стојан Новаковић, угледни српски научник, државник и дипломата. Од њега се очекивало да упорном туркофилском дипломатијом издејствује што веће повластице за угрожено српско становништво. Скопским митрополитским питањем ће се Новаковић бавити током читаве своје богате дипломатске каријере, од 1886. до 1905. године¹, преко Цариграда и Београда, па све до Петрограда.

Питање цркве спадало је међу најважнија питања српског народа у Османском царству. Његово решавање није зависило од српског народа, већ од Порте и Васељенске патријаршије. Српска православна црква играла је значајну историјску улогу у очувању и развијању националне свести код

¹ Сви датуми наведени су по новом календару; само су у напоменама по старом календару задржани они датуми који означавају време настанка документа српског порекла.

српског народа. Црква је у Османском царству имала и обележје народности. Борба да се на место грчких митрополита доведу Срби имала је велики политички значај. То питање је покренула и у његовом решавању учествовала српска влада, зато што је преко цркве и свештенства настојала да појача политичко-пропагандни рад међу српским становништвом у Старој Србији и Македонији. Борба се водила на три фронта: против Васељенске патријаршије, Османског царства и бугарских егзархиста.²

Поступајући у складу са упутствима која је добио од председника српске владе Милутина Гарашанина и краља Милана Обреновића, Стојан Новаковић је у Цариграду успео да потпише конзуларну, трговинску и железничку конвенцију. Разуме се, ови задаци нису били нимало лаки, узимајући у обзир турску пасивност и незаинтересованост да се било шта реши у српску корист. Оваквом акцијом, Новаковић је поставио темељ и принципе за будуће преговоре.³

Чињеница да Срби нису имали своју самосталну цркву у Османском царству знатно је отежавала рад на црквено-школским питањима, и у односу на бугарску и грчку пропаганду стављала српски народ у веома незавидан положај. Главна препрека не само српске него и грчке политичко-културне активности налазила се у добро организованој бугарској пропаганди у Македонији. Егзархија⁴ је била главни инструмент бугарске политике у Османском царству, организатор и носилац „тихе, нечујне, али врло родне радње бугарске“, како је писао Стојан Новаковић. Портиним одобрењем биле су постављене бугарске владике у Скопљу и Охриду 1872. године, које су потом повучене 1876. године. Новаковић је сматрао да је огроман успех бугарске политике тај што је у своје време успела да оснује бугарско црквено-школско средиште у Османском царству, и да под заштитом турских закона делује на остварењу свога политичког програма.⁵

² *Историја српског народа*, VI/1, *Од Берлинског конгреса до уједињења: 1878-1912*, ур. Андреј Митровић, Београд, 1994, 279.

³ Српски национални план ка Старој Србији и Македонији добио је јасне обресе када је председник владе Милутин Гарашанин саставио Упутство за одржавање утицаја Србије у Старој Србији и Македонији. У последњем шестом одељку овог Упутства, Гарашанин истиче потребу о подели интересних сфера између Србије и Грчке у Македонији. Уколико епилог тих преговора задовољи обе стране, Атина ће извршити притисак на Васељенске патријаршију у вези именовања Срба на митрополитска места у Старој Србији и Македонији; Архив Србије, фонд Милутина Гарашанина, бр. 836, 1885, Упутство за одржавање утицаја у Старој Србији и Македонији.

⁴ Територија Егзархије обухватала је скоро све средњовековне бугарске епархије Трновске патријаршије, југоисточне епархије Пећке патријаршије и неке епархије аутокефалне Охридске архиепископије. Пет од десет биле су чисто српске из састава Пећке патријаршије. Тако су у границе Егзархата унете епархије некадашње Пећке патријаршије: Пиротска, Нишка, Скопска и Велеско-Дебарска; Владимир Вучковић, „Бугарска егзархијска црква као руски пројекат у европској Турској (оснивање, развој и однос према Српској православној цркви до 1878. године)“, *Култура полиса*, 25, Београд, 2014, 101–102.

⁵ Славенко Терзић, *Стара Србија (XIX-XX век) драма једне цивилизације*, Нови Сад-Београд, 2012, 134–135.

Повољне околности за покретање митрополитског питања наступиле су када је дошло до спора између Порте и Васељенске патријаршије. Наиме, Бугари су успели да у августу 1890. године добију берате за два владичанска места у Скопљу⁶ и Охриду. Почетком августа егзархијски владика Теодосије стигао је у Скопље. Прави циљ ове бугарске акције био је, по Новаковићевом мишљењу, уперен против Србије. Српски успеси у Македонији узнемирили су Бугаре и изазвали их на такав корак. Српски посланик се тада нашао на мети критика од стране намесника Јована Ристића, који је од председника владе тражио да Новаковић пронађе начин како да осујети одлуку Порте. Међутим, Новаковић није могао то да спречи, јер је Порта просто изашла у сусрет Бугарима, узимајући у обзир да није било препрека ни од стране великих сила. Спор се завршио, једино је остало недирнуто питање бугарских владика у Скопљу и Охриду, јер на томе Васељенска патријаршија више није инсистирала.⁷

Новаковић је био уверен да митрополитско питање може добити повољан епилог уколико се за то добије благонаклоност Васељенске патријаршије, подршку Грчке и ако би иза свега тога стајала Русија. Посета Николе Пашића Петрограду у фебруару 1890. године у својству председника Народне скупштине, утицала је да се руски посланик у Цариграду Нелидов заиста заложи за то, да се неки Србин постави за владика. Међу Србима је тада било неколико кандидата за тражена владичанска места: Сава Косановић, некадашњи митрополит сарајевски, јеромонах Мелентије, ректор Призренске богословије, и архимандрит дечански Сава.⁸

Идеја о именовању српских владика у Старој Србији и Македонији није била нова. Одмах након успостављања Бугарског егзархата, влада Јована Ристића тражила је да се српском народу у Османском царству за владике поставе Срби. Ристић и Намесништво намеравали су да преко српског посланика у Цариграду истакну право на Пећку и Охридску архиепископију за случај да се оне одвоје од Васељенске патријаршије. План Јована Ристића био је да се том идејом одговори на стварање Бугарске егзархијске цркве. Али, пошто је то било у супротности са руским интересима на Балкану, овакву акцију српске владе спречио је руски посланик у Цариграду, гроф Игњатијев.⁹

Новаковић се у Цариграду ослањао и на подршку Црне Горе, односно њеног посланика Митра Бакића. У разговору са руским отправником Жадовским, сазнали су да кандидатура Саве Косановића за призренског митрополита отпада, због противљења Аустроугарске. У вези с тим Новаковић је говорио Бакићу да је битан успех српске ствари, док питање личности није толико важно. У погледу Скопља, Руси и даље подржавају аспирације српске владе. Бакић је јављао да му је руски амбасадор Нелидов

⁶ Скопска епархија обухватала је у XIX веку: Скопље, Тетово, Гостивар, Куманово, Прешево, Криву Паланку, Кочане, Штип, Кратово, Врање, Власину и Сурдулицу; Чедомир Марјановић, *Историја српске цркве*, Београд, 2001, 128.

⁷ Михаило Војводић, *Стојан Новаковић и Владимир Карић*, Београд, 2003, 94–97.

⁸ Исто, 99.

⁹ В. Вучковић, „Бугарска егзархијска црква...“, 101.

рекао да ће Срби добити бар Призрен. Међутим, он је настојао да се српски интереси унапреде у Македонији, тако што ће у Скопљу столовати српски митрополит. Нелидов је у августу 1891. године пред Васељенским патријархом изнео питање српских владика за Призрен и Скопље. О свему томе је обавестио Новаковића. Одговор патријарха је био да они нису криви што Срби немају спремног кандидата. Наиме, радило се о томе да српски кандидати нису рођени у Османском царству нити знају турски језик, па самим тим не испуњавају услове за кандидатуру. Новаковић и Бакић нису одустајали. Крајем јуна 1891. године разговарали су са чланом Синода Васељенске патријаршије митрополитом Калиником. Оба посланика изнели су низ разних оптужби на рачун грчких митрополита, Пајсија у Скопљу и Мелентија у Призрену. Калиник је изнео став да српски кандидати морају да испуњавају одређене услове за митрополитску столицу. Новаковић је тада закључио да је добро што је уопште ова ствар покренута и да је за годину дана доста учињено да се црквено питање више не оспорава на Фанару.¹⁰

У првој половини августа 1891. године стигла је у Цариград оставка скопског митрополита Пајсија. Вероватно је на ту одлуку утицала Новаковићева упорна дипломатија да се уклони неподобни грчки митрополит. Он је мислио да се од Васељенске патријаршије затражи да се скопска столица само привремено попуни док се не спреми српски кандидат. У Министарству иностраних дела у Београду су се сложили с том идејом, као и са Новаковићевим предлогом да привремени владика буде струмички владика Калиник, иначе наклоњен Србима. Међутим, 15. августа у Синоду је изабран за скопског митрополита Грк, некадашњи дебарски владика Методије. Према неким гласовима који су доспели до Новаковића, чинило се да је такав избор био плод атинске политике која је чврсто држала Васељенску патријаршију у својим рукама.¹¹

Разочарању и љутњи Новаковића и Бакића није било краја. Нелидов је био „ван себе“, приметио је Бакић. У перфидној игри Васељенске патријаршије, чија је жртва био и руски амбасадор, за српску и црногорску владу могла је бити само утеха што у Скопље није дошао Бугарин. После свега, Нелидов је препоручио Србима да не одустају од рада, већ да енергично наставе у истом правцу. Новаковић је митрополиту Калинику рекао да је задовољан што је уклоњен Пајсије, а велико незадовољство Срба потиче из „непостојања поверења у добру вољу Патријаршије“.¹²

Прва Методијева изјава је, међутим, у Српском посланству у Цариграду лепо примљена. У изјави је било речено да ће заправо он бити први који ће запевати словенски у скопској цркви Св. Спаса и да ће подржавати словенску службу свуда где Срби буду имали црквену општину. То је подгрејало веру да ће се питање српске школе и цркве у Скопљу повољно

¹⁰ Новак Ражнатовић, „Рад влада Црне Горе и Србије на постављењу српских митрополита у Призрену и Скопљу 1890-1902. године“, *Историјски записи*, 2, Титоград, 1965, 223–226.

¹¹ М. Војводић, *Стојан Новаковић и Владимир Карић*, 105.

¹² Н. Ражнатовић, „Рад влада Црне Горе и Србије...“, 227.

окончати. Новаковић ће касније, на свом путовању у Скопље на лето 1905. године забележити, да се митрополит Методије „држао све до своје смрти и пријатељски и коректно“. Сличне су биле и тврдње писара српског конзулата у Приштини, Ивана Иванића, забележивши да је Методије био митрополит који је отварао српске школе на основу патријаршијских привилегија и да је до краја свог живота био добар, поштен и праведан.¹³ Једино је скопски конзул Владимир Карић сумњао у делатност новог митрополита.¹⁴

Новаковић је своју прву цариградску мисију окончао у новембру 1891. године. Био је задовољан резултатом који је постигао, али и разочаран што црквено питање није успео да реши у српску корист. Он је у Османском царству ударио основе српској народносној политици, а српски народ окупио око српских институција које су тамо основане. Разуме се, није било лако све постићи. Борити се са Турцима и њиховим неповерењем, конкуренцијом балканских држава и политиком сила усмереном на то да се ништа не ремети у Османском царству, све то је био истински подвиг. Новаковић пред свим тим препрекама никада није губио наду. Једном приликом је, у том смислу, написао српској влади и ове речи: „Не помажу Руси, тешко иде с Портом, али нама ништа не остаје него куцати и потискивати даље док се не дође до успеха“.¹⁵

Друга етапа у решавању скопског митрополитског питања отпочела је доласком Стојана Новаковића на место председника српске владе 1895. године. Искуство стечено у Цариграду уверило је Новаковића да Србија мора да напусти искључиво аустрофилску политику и да мора поново да успостави добре односе са Русијом. Русија је имала значајан утицај на Цариград, а од 1895. године он је био још већи јер је тада Русија била одлучни заштитник територијалног интегритета Османског царства. Новаковић је дакле видео могућност да заштити српске интересе у суседним турским вилајетима уз помоћ Русије.¹⁶

Новаковићу је било јасно да без владика српске националности, неће бити запаженог успеха у Старој Србији и Македонији. Прилике за тако нешто свакако нису биле повољне јер је морало да се преговара са Васељенском патријаршијом, која је била лојална Атини. Знало се унапред да Патријаршија неће прихватити тако лако српске предлоге, наиме јер су се бојали да ће се српска пропаганда проширити и на оне крајеве на које претендује грчка влада. Новаковићева идеја је била да се притисак на Васељенску патријаршију по

¹³ Иван Иванић, *Из црквене историје Срба у Турској у XIX и XX веку*, Београд-Нови Сад, 1902, 121.

¹⁴ М. Војводић, *Стојан Новаковић и Владимир Карић*, 124–125; *Изабрана дела / Стојан Новаковић*, књ. 6, *Балканска питања*, прир. Михаило Војводић, Београд, 2000, 73.

¹⁵ Михаило Војводић, *Стојан Новаковић у служби националних и државних интереса*, Београд, 2012, 38.

¹⁶ Војислав Павловић, *Стојан Новаковић и српски национални покрет у Старој Србији и Македонији*, Стојан Новаковић: живот, дело, време, Београд, 2017, 208.

питању постављања српских владика сада врши преко Порте и руских дипломатских представника у Цариграду.¹⁷

Први успех Новаковићеве владе и њеног посланика у Цариграду био је избор Дионисија Петровића за митрополита у Призрену. Свечаност рукоположења српског митрополита приређена је 6. фебруара 1896. године на Фанару, седишту Васељенске патријаршије. Поред многобројних званица, свечаности је присуствовао и патријарх Антим VII. У храму Св. Ђорђа били су присутни српски културни радници у Османском царству, изасланици Рашко-призренске епархије и други. Након церемоније, уследило је честитање и здравица митрополита Дионисија, коју је посветио патријарху и Синоду.¹⁸

После именовања Србина за митрополита у Призрену, српска влада настојала је да са црногорском владом и уз подршку Русије концентрише напоре ка областима јужно од Шар-планине. Главни циљ је био да се постави српски митрополит у Скопљу. Највећа опасност вребала је од евентуалног зближавања Васељенске патријаршије и бугарског Егзархата. У вези с тим, Новаковић је затражио од владе Црне Горе и њеног посланика у Цариграду, подршку у решавању митрополитског питања. На Видовдан је књаз Никола дошао у званичну посету краљу Александру Обреновићу. Министри спољних послова Гавро Вуковић и Стојан Новаковић „усмено“ су се договорили да ће заједно радити на одбрани српског народа у Османском царству. У октобру 1896. године, Бакићу је из султанове канцеларије саопштено да непосредно предстоји именовање Србина за митрополита у Скопљу.¹⁹

У новембру 1896. године изненада је преминуо скопски митрополит Методије. Пробудила се нада да ће на његово место доћи Србин. Међутим, Патријаршија није желела да учини исти уступак као по питању митрополита Дионисија. Да би предухитрила српске дипломате, са Фанара је стигла одлука да нови митрополит буде Амвросије, такође Грк. Пре тога је патријарх 30. новембра сазвао ванредну седницу Синода. Он је наступао опрезно и говорио да је одлука о именовању новог митрополита преурањена, међутим, већина чланова Синода била је за то да се одмах дела.²⁰ На долазак Амвросија у Скопље, српско локално становништво се организовало и спречило новог митрополита да одржи богослужење у цркви Св. Спаса. Уместо тога, службу су одржали српски свештеници. У овом сукобу, турске власти су одиграле улогу непристрасног судије, забранивши Амвросију и Србима улазак у цркву. Српски народ је био упоран у тој борби, па је организован један одбор који ће уместо Амвросија да води послове у епархији. Такође, одређена је и депутација која ће ићи у Цариград са задатком да од Патријаршије и Порте затражи избор Србина за митрополита. Тада су предложена имена следећих кандидата: протосинђел Нићифор, Иларион Весић и Сава Косановић. По овом

¹⁷ Слободан Јовановић, *Стојан Новаковић – личне успомене*, Споменица Стојана Новаковића, Београд, 1921, 103–104.

¹⁸ *Цариградски гласник*, бр. 5, 1. фебруара 1896, 17–18.

¹⁹ Н. Ражнатовић, „Рад влада Црне Горе и Србије...“, 239–241.

²⁰ Слободан Јовановић, *Влада Александра Обреновића*, II, Београд, 1935, 128–129; *Цариградски гласник*, бр. 44, 21. новембра 1896, 184.

питању ангажовао се и српски митрополит Михаило, који је у писму патријарху Антиму VII затражио да у Скопљу буде постављен Србин. Не знамо да ли би патријарх изашао у сусрет српским захтевима јер је убрзо умро. Његов наследник Константин V, није се показао спремним да задовољи српске захтеве. Једино је Porta изашла у сусрет и изјавила да Амвросију неће дати берат јер га народ не прихвата. То су уједно и били последњи напори Новаковићеве владе²¹ да се скопско митрополитско питање реши у корист српског народа у Старој Србији и Македонији.²²

Судбина скопског митрополитског питања била је у рукама новог председника владе Ђорђа Симића и посланика у Цариграду Владана Ђорђевића. Симићева влада одржавала је потпуно исте правце националне и спољне политике као и претходна влада Стојана Новаковића. Током 1896. године избили су нови немири на Криту, који су нагостили кризу већих размера. Уследила је епизода крвавих сукоба између православног и муслиманског становништва. Став великих сила Русије и Аустро-Угарске је био да се очува status quo у Османском царству по сваку цену. Критско питање је вешто искористила влада Ђорђа Симића тражећи од Порте испуњење ранијих захтева у замену за неутралност Србије у рату између Османског царства и Грчке. То је наравно било могуће, јер је Porta нешто раније од Србије затражила неутралан став на почетку турско-грчког сукоба. Српски захтеви су се односили на решавање црквеног и школског питања. Захваљујући држању Србије за време критске кризе, султан је препоручио цариградском патријарху да изађе у сусрет српским захтевима и уклони грчког митрополита Амвросија из Скопља, а на његово место постави Србина.²³ На седници Синода 22. јуна 1897. године, патријарх Константин V предложио је да се Амвросије позове у Цариград. Скопски митрополит је морао да се повинује овој одлуци и 10. јула је допутовао у Цариград.²⁴ Међутим, Синод је на седници одржаној 11. септембра донео одлуку да за администратора Скопске епархије постави Србина, Фирмилијана Дражића.²⁵

²¹ Новаковић је био видно разочаран одлуком краља Александра да напредњачку владу замени радикалском. Млади краљ је тада, под утицајем свог оца краља Милана, срушио Новаковића и то највише због његове спољне русофилске политике. Револтирани Новаковић је при растанку поручио краљу да је он опасан човек кога се ваља чувати и тиме прекинуо сваке односе са двором; С. Јовановић, *Влада Александра Обреновића*, 166–170.

²² С. Јовановић, *Влада Александра Обреновића*, 129–130; Ђоко Слијепчевић, *Историја српске православне цркве*, II, Београд 2002, 298–300.

²³ Вукашин Дедовић, *Рад Србије на заштити државних и националних интереса у Македонији од 1885. до 1912. године*, докторска дисертација, Београд, 2016, 446–448.

²⁴ *Цариградски гласник*, бр. 21, 26. јуна 1897, 81.

²⁵ Архимандрит Фирмилијан Дражић рођен је у Шапцу септембра 1851. године. У родном месту је завршио основну школу и полугимназију. После тога бавио се четири године трговином, да би се касније закалуђерио 1869. године. Као монах отишао је у Праг, где је, годину дана студирао филозофију. Када се вратио у Србију, послала га је српска влада 1874. године, као свог питомца на Халку, где је завршио грчку богословију. Када је 1878. године Србији припојено Врање, Фирмилијан је постављен за администратора Врањске епархије. Кад је митрополит Михаило уклоњен са положаја, напредњачка влада је Фирмилијану понудила митрополитски положај, али је он ту понуду одбио. Био је више година ректор Богословије и

Иако није постављен за митрополита, именовање Србина за администратора митрополије била је значајан догађај за српски народ у Старој Србији.²⁶

Новаковић је у свом спису „Два дана у Скопљу“ дао кратак осврт на догађаје око избора Фирмилијана. Он је ту критиковао именовање неподобних људи на министарске столице како у Београду, тако и у Цариграду. У вези избора српског митрополита „уступано је и што се није морало и што није требало уступити“, забележио је Новаковић. Иза ових речи може се приметити горчина и разочарање Новаковића одлуком да Фирмилијан заузме место администратора, а не место митрополита у Скопљу. Кривицу је бацао на неспособне посланике и власт у Београду, који су издвајали велика новчана средства Васељенској патријаршији, а да од обећаног није било ништа. Чињеница је да се он и после неколико година није лако мирио са одлуком краља о смени његове владе.²⁷

Стојан Новаковић је после пада своје владе, само годину дана био изван непосредног учешћа у спољној политици Србије. Тадашњи посланик у Цариграду Владан Ђорђевић се вратио и формирао нову владу. Подносићи програм своје владе краљу Александру Обреновићу, Ђорђевић је предвидео још активнију дипломатску активност у заштити српских интереса у европском делу Османског царства. У вези с тим, он је и предложио Стојана Новаковића за посланика у Цариграду: „У Србији нема државника који би та питања која се тичу Старе Србије и Македоније боље знао од њега“, тврдио је Ђорђевић краљу Александру.²⁸

Други посланички мандат Стојана Новаковића у Цариграду одвијао се у много неповољнијим околностима него што је то било раније. Уочи његовог доласка Бугари су добили неколико владичанских мандата и то у оној зони која се сматрала српском. Није био задовољан половичним решењем српског владичанског питања у Скопљу, из времена владе Ђорђа Симића. По том питању, Новаковић се поново ангажовао и успео да од стране Синода 1899. године, Фирмилијан буде изабран за митрополита.²⁹

Ову вест пренео је и Цариградски гласник 31. октобра 1899. године, уз честитке српском народу и захвалност Васељенском патријарху Константину V.³⁰ Српски посланик је 6. новембра посетио патријарха и тог истог дана приредио ручак за угледне српске националне раднике у Османском царству.³¹

вероучитељ Александра Обреновића, као и један од десеторице оснивача Друштва Светог Саве. Образован и велики родољуб, архимандрит Фирмилијан знао је начин рада у грчкој цркви. Он је доста дуго радио и у Цариградској патријаршији па је и тако могао да сазна и научи оно што други нису могли; Ђ. Слијепчевић, *Историја српске православне цркве*, 300–301.

²⁶ *Цариградски гласник*, бр. 31, 4. септембра 1897, 121.

²⁷ Овај спис настао је у Скопљу у лето 1905. године; *Изабрана дела / Стојан Новаковић, Балканска питања*, 68.

²⁸ М. Војводић, *Стојан Новаковић у служби...*, 48–49.

²⁹ Михаило Војводић, *Путеви српске дипломатије*, Београд, 1999, 190–192.

³⁰ *Цариградски гласник*, бр. 43, 21. октобра 1899, 83.

³¹ *Цариградски гласник*, бр. 44, 28. октобра. 1899, 85.

Фирмилијанов избор изазвао је незадовољство и у Софији и у Атини. Патријаршија је била под притиском Грка да се ни по коју цену не изврши посвећење скопског митрополита. Сличне захтеве упућивали су Бугари преко својих агената у Цариграду. Српски посланик радио је на томе да се изда берат како би се што пре извршило Фирмилијаново посвећење за владику. Нису се сасвим испунила његова ранија очекивања у помоћ Патријаршије на Порти, а овога пута је и руска подршка била знатно слабија. Све је то била једна игра Порте и Фанара, која је имала за циљ да што више одлаже посвећење српског митрополита.³²

Пред сам крај свог другог мандата у Цариграду, Новаковић је прикупљао и објавио податке о стању у српским епархијама у Старој Србији и Македонији. На његов позив и захтев, податке о српској пастви, послали су му тадашњи рашко-призренски митрополит Дионисије Петровић и скопски митрополит Фирмилијан Дражић. Задржаћемо се на извештајима скопског митрополита, који представљају стање из 1899. године. У самом Скопљу и његовој околини било је укупно 1042 православна дома, подељена у 16 парохија. Затим је изнео податке за околину Прешева, Тетова, Куманова, Кратова, Кочана и Криве Паланке. Крајњи резултат је био 8197 православних домова у Скопској епархији. Објављивањем ових статистички података, Новаковић је имао намеру да демантује турске пописивачке комисије, као и бугарске и грчке податке. „Статистика једина може да помогне размрсити националистички чвор у Македонији“, закључио је он.³³

Стојан Новаковић није ни други пут дочекао у Цариграду да види резултате свога дипломатског ангажовања. У фебруару 1900. године напустио је Цариград отишавши у Париз на место српског посланика. Његово службовање у Француској било је кратко. У новембру 1900. године Новаковић је већ био на свом новом дипломатском послу – на месту српског посланика у Петрограду. Он је тамо приликом првих сусрета са представницима руског Министарства иностраних дела, предочио потребу хитног окончања већ одавно започетог митрополитског питања у Скопљу. Инсистирао је да се у вези с тим предузимају кораци и у Софији и у Цариграду. Био је уверен да Бугари праве велики притисак на Турке да се скопско митрополитско питање не заврши у корист српског народа, док су Турци с друге стране одуговлачењем рукоположења правили уступак Бугарима.³⁴

Он је у Петрограду био у прилици да руској влади непосредно износи своје виђење стања у Османском царству, да јој указује на горућа питања која су се тичала тамошњег српског живља, и на кораке које би она сама или са осталим силама предузимала у Цариграду. Новаковић је успео да почетком 1901. године задобије руску подршку у вези избора рашко-призренског

³² Ђ. Слијепчевић, *Историја српске православне цркве*, 301; М. Војводић, *Путеви српске дипломатије*, 192.

³³ *Изабрана дела / Стојан Новаковић, Балканска питања*, 410–411; (статистички подаци на страни 419–428).

³⁴ М. Војводић, *Путеви српске дипломатије*, 194; М. Војводић, *Стојан Новаковић у служби...*, 271.

митрополита. То је био резултат одличне сарадње са руским министром иностраних дела грофом Ламздорфом. Српски посланик хтео је то да искористи и у вези окончања посвећења скопског митрополита Фирмилијана. Поручио је Ламздорфу да је окончање тог питања од круцијалног значаја за српски народ у Старој Србији и Македонији. Ако би до тога дошло, престала би сукобљавања са Бугарима и олакшало би се питање узајамног споразумевања. Знајући да Русија тежи ка очувању целовитости Османског царства, Новаковић је упозорио да уколико не дође до решавања скопског митрополитског питања, Србија може заузети офанзивни став.³⁵

Одуговлачењу око издавања берата и ираде за Фирмилијана, кумовао је и игуман манастира Дечани Јоаникије. Контроверзни игуман оптуживан је за сарадњу са аустроугарским агитаторима у Метохији, као и за велике дугове у које је запао манастир. Он је развио широку акцију против националних радника у Старој Србији, с намером да се освети због учесталих оптужби на његов рачун. Покушао је да осујети избор Фирмилијана за скопског митрополита, тако што је слао дописе косовском валији и васељенском патријарху. У њима је Фирмилијана представио као плаћеника и повереника српске владе, који намерава да отцепи Рашко-призренску и Скопску епархију и успостави Пећку патријаршију. Од владике Амвросија је тражио да збаци Фирмилијана и да на место администратора Скопске епархије постави њега. Његове оптужбе су сигурно допринеле што се посвећење Фирмилијана поприлично одужило.³⁶

Док је Новаковић у Петрограду радио на што скоријем решавању скопског митрополитског питања, српски и црногорски посланици у Цариграду, Грујић и Бакић, свакодневно су обигравали око Порте и руског амбасадора Зиновјева. Међутим, турске власти су примењивале своје старе обичаје тромости и незаинтересованости по питању српских захтева. Зиновјев је пренео вест да султан тражи смену митрополита Нићифора због подстрекавања српског становништва на непослушност турским властима. На тај начин је Porta остављала на страну решавање митрополитског питања у Скопљу. Затим је султан предложио да лично руска царска влада од њега директно затражи брат и ираду за Фирмилијана. У том смислу Porta је настојала да све прође јавно, иако су се Руси трудили да се све то заврши у тајности како не би изазвали незадовољство код Бугара.³⁷

Опрезно и резервисано држање Русије, није поколебало Новаковића. Он се упорно појављивао пред Ламздорфом са молбом да Русија прекине са мољакањем султана и наговести промену мирног држања. Значајан подстрек му је дало и писмо краља Александра Обреновића, који му је поручио да би свако даље одлагање скопског митрополитског питања за Србију био национални пораз. Новаковићеве интервенције имале су свакако утицаја на руску владу. Руски амбасадор у Цариграду Зиновјев добио је налог да уђе у

³⁵ Михаило Војводић, *Петроградске године Стојана Новаковића*, Београд, 2009, 45–46.

³⁶ Душан Батаковић, *Дечанско питање*, Београд, 1989, 52.

³⁷ Н. Ражнатовић, „Рад влада Црне Горе и Србије...“, 266–268.

разговоре са султаном да би прекинуо са одуговлачењем и да се већ једном донесу ирада и берат како би се напoкoн извршило рукоположење. Уследила је епизода поновног турског одуговлачења.³⁸ Кад је у мају 1902. године патријарху достављен султанов берат показало се да у њему пише да се Фирмилијан утврђује за „дoживoтнoг заступника митрополита Скопске епархије“. Зиновјев је морао поново да се ангажује, па је под његовим притиском садржина берата мењана чак три пута. Разуме се да је Зиновјев тада радио по инструкцијама Ламздорфа, код кога је Новаковић упорно захтевао да скопско митрополитско питање коначно добије свој епилог. Порта је у јуну 1902. године издала четврти берат, овог пута уредан.³⁹

Издавањем берата створили су се услови да Васељенски патријарх изврши чин рукоположења скопског митрополита Фирмилијана Дражића. Свечаност посвећења митрополита извршена је у Еносу на Видовдан 1902. године. Рукоположење су уместо патријарха извршили Хијоски, Воденски и Литички митрополити, уз присуство руског и српског конзула из Солуна, Пипера и Љ. Михајловића, руског конзула из Једрена Макејева, грчког конзула из Дедеагача Бараклија и власника Цариградског гласника Косте Групчевића.⁴⁰ Избор Фирмилијана за скопског митрополита био је значај догађај за српски народ у Османском царству. Истовремено то је био успех српске владе и њеног посланика у Петрограду Стојана Новаковића. Прву архијерејску службу Фирмилијан је одржао у Скопљу 5. јула 1902. године.⁴¹ Постављењем Фирмилијана и последњи од циљева Гарашаниновог плана је био испуњен. Србија је напoкoн имала своју црквену јерархију у Османском царству, укључену у оквире Васељенске патријаршије.⁴²

Скопски митрополит Фирмилијан умро је у Београду 20. децембра 1903. године. „Епархија скопска завила се у црно, изгубила је свог честитoгa поглавара, који је био своме народу и учитељ, и бранитељ и утешитељ“, преносио је Цариградски гласник о смрти српског митрополита. У знак жалости 104 српске школе у Скопској епархији прекинуле су свој рад.⁴³ Фирмилијан Дражић сахрањен је у Скопљу 26. децембра. Одмах након његове смрти, Синод Васељенске патријаршије расправљао је о наследнику. Споменута је кандидатура Саве Протића, Севастијана Дебељковића, хиландарског архимандрита Вићентија и синђела Мирона. Овај податак нам несумњиво говори да је једино избор Србина за Фирмилијановог наследника, долазио у обзир.⁴⁴ Новаковић тада није био у Петрограду. Њега је замењивао

³⁸ Бугарска влада се оштро противила посвећењу Фирмилијана за скопског митрополита. Запретили су султану, ако до тога дође, да ће егзарх поднети оставку и да ће тај чин изазвати Бугаре на устанак. Истим претњама обраћала се бугарска влада и страним силама. Зиновјев на то није придавао велики значај; Н. Ражнатовић, „Рад влада Црне Горе и Србије...“, 271.

³⁹ М. Војводић, *Петроградске године Стојана Новаковића*, 48–49.

⁴⁰ *Цариградски гласник*, бр. 25, 20. јуна 1902.

⁴¹ *Цариградски гласник*, бр. 26, 27. јуна 1902.

⁴² В. Павловић, Стојан Новаковић и српски национални покрет..., 209.

⁴³ *Цариградски гласник*, бр. 50, 12. децембра 1903.

⁴⁴ *Цариградски гласник*, бр. 51, 19. децембра 1903.

секретар посланстава Мирослав Спалајковић. Он је сада преузео улогу упорног дипломате и то је чинио веома вешто. Успео је да добије гаранције од руског двора, да ће се Зиновјев енергично заложити да Србин поново буде изабран на месту скопског митрополита. Тако се и догодило па је српски кандидат Севастијан брзо изабран, што се могло сматрати великим успехом.⁴⁵

На седници Синода Васељенске патријаршије 28. јануара 1904. године изабран је Севастијан Дебељковић за новог скопског митрополита.⁴⁶ О овом веома значајном догађају за српски народ у Старој Србији и Македонији, извештавала је и Политика. Уредници овог дневног листа нису крили задовољство, посветивши насловну страну новом скопском митрополиту. Рођен у Липљану, из старе српске свештеничке породице, младост и детињство је провео у Призрену. Био је свршени студент чувене богословске школе на Халки и одличан познавалац прилика у Османском царству, пре свега патриота и родољуб – наводи се у листу Политика. Без сумње српско православно становништво скопске епархије добило је доследног наследника преминулог Фирмилијана Дражића.⁴⁷

Митрополит Севастијан, међутим, из неког разлога остао је у Цариграду. Пролазили су месеци, па и цела година а митрополит није долазио на епархијску столицу у Скопљу. Новаковић није знао који је разлог митрополитовог задржавања. Из неких приватних извора у Петрограду, Новаковић је сазнао да је у питању био спор између српске и грчке општине у Скопљу, а да је Патријаршија држала страну Грцима чиме је бесправно ограничила рад митрополије. У вези с тим Новаковић је почетком јануара 1905. разговарао са грчким архимандритом Јаковом у Москви, као и са грчким послаником у Петрограду Аргиропулум. По његовој оцени, Патријаршија није смела да стане иза грчке општине у скопској епархији која броји само неколико кућа наспрам десет хиљада српских кућа.⁴⁸ Здравствено стање скопског митрополита било је из дана у дан све теже. Новаковићу је у Петроград стигао налог Министарства иностраних дела Краљевине Србије, да у случају смрти Севастијана, посредује код руских дипломата око избора новог. Постојала је бојазност да ће Грци али и Бугари, покушати да осујете избор Србина за митрополита. За скопску епархију предложени су архимандрит Сава, архимандрит Иларион Весић и архимандрит Вићентије Хиландарски.⁴⁹

Руски посланик у Цариграду Зиновјев држао се резервисано по питању избора новог митрополита. Наиме, он је у пар наврата српском посланику успут споменуо решавање Дечанског питања⁵⁰ као услов око помоћи код

⁴⁵ М. Војводић, *Петроградске године Стојана Новаковића*, 106.

⁴⁶ *Цариградски гласник*, бр. 3, 16. јануара 1904.

⁴⁷ *Политика*, бр. 6, 17. јануара 1904, 1.

⁴⁸ М. Војводић, *Петроградске године Стојана Новаковића*, 114–115.

⁴⁹ Љиљана Алексић-Пејковић, Василије Ђ. Крестић, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 1, св. 3/1, док. 54, Београд, 2014, 241.

⁵⁰ Манастир Високи Дечани је током XIX и почетком XX века био на великим искушењима. Поред свакодневних напада муслиманског фанатизованог албанског становништва, суочавао

Патријаршије. Наговестио је да ће сада Патријаршија доста одуговлачити око избора митрополита. Од избора архимандрита Саве није било ништа, јер патријарх није хтео да га прихвати зато што није завршио богословију. Наговестио је да Вићентије можда има највише шанси јер је и раније био кандидован на то место. Утисак је да је Зиновјев хтео само да покаже српском посланику да без руске подршке, Србија не може ништа да учини код Порте и Патријаршије.⁵¹ Новаковић, међутим, о Дечанском питању, о коме се водила расправа и у српској Скупштини 1904. године није од своје владе раније био званично извештаван. Да ће све зависити од решавања Дечанског питања, потврдио је и Ламздорф у писаном обраћању Новаковићу 11. фебруара 1905. године. Нагласио је, да је у сфери црквених питања у Старој Србији пожељно да се на најбољи начин реши и Дечанско питање у складу са интересима Русије и Србије. Новаковићев одговор је био да о томе не зна ништа. После овога он више није имао сусрете са руским министром иностраних послова поводом тражења скопске митрополитске столице. Новаковић је успео да сазна зашто се толико дуго и код Патријаршије одуговлачи. Грци из Патријаршије жалили су се да Србија према њима не испуњава своје обавезе јер није дала обећани новац за изградњу црквене општине у Скопљу, да за 1904. годину није исплатила Патријаршији новчану субвенцију и да српске

се и са упливом све јаче аустроугарске пропаганде. У раду је већ била споменута делатност игумана Јоаникија, кога није могао да смени ни рашко-призренски митрополит Дионисије. Народ је у манастиру налазио мир и заштиту, док су Јоаникија подржавали виновници злочина Мула Зека и Бајрам Цури. Манастир је све више грцао у дуговима, које није имао ко да исплати. Ризница је била празна. Распродато је дечанско имање локалним албанским фисовима. Нови призренски митрополит Нићифор је сменио неподобног Јоаникија, који је ухапшен, али је уз помоћ Арбанаса из Дечана успео да побегне из затвора. Утврђено је да манастирски дуг пре доласка Јоаникија био 172.000 гроша, а да је у његово време увећан на 272.294 гроша. Убрзо је ухапшен и изручен Цариграду, међутим, после тога његов траг се губи. Убрзо се на манастир сручио још један проблем. Обичај Арбанаса у околини Дечана је био да уколико неко од њихових сународника погине у близини манастира, они су од игумана и монаха тражили откуп у новцу – крвнину или цериме. Такав је случај био у сукоби између племена Малисора и дечанских војвода (чувара манастира). Због погибје тројице својих људи, тражили су крвнину и претили да ће држати манастир у опсади. Уследили су напади на имовину самог манастира, док су монахе штитиле високе зидине. Проблем су убрзо интернационализовао. Двогодишња опсада манастира завршена је доласком Руса калуђера на позив рашко-призренског митрополита Нићифора. Сматрало се да ће долазак Руса из келије Светог Јована Златоустог обновити и вратити стари сјај манастиру. Дечанско питање званично је отворено након смене династија у Краљевини Србији. Доласком Петра I Карађорђевића, покренута је иницијатива решавања управе над Високим Дечанима. Затражено је од руских калуђера да се у већ ранијем уговору убаци клаузула да ће манастир прећи у српске руке чим престане опасност по исти. Уследила је епизода дугих дипломатских разговора око овог проблема. Дечанско питање добија свој епилог током Балканских ратова, када је манастир и његов посед потпао под управу Краљевине Црне Горе. Комисија коју је образовала влада, одлучила је да манастир остане у рукама руских монаха. Они су били у манастиру све до јесени 1915. године; Д. Батаковић, *Дечанско питање*, 61, 63, 71, 94, 187.

⁵¹ Љ. Алексић-Пејковић, В. Ђ. Крстић, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 1, св. 3/1, док. 59, 245.

епархије у Скопљу и Призрену не шаљу Патријарху прописани део од његових прихода што треба да се чини сваке године.⁵²

Скопско владичанско питање добило је свој епилог крајем октобра 1905. године. Нови изабрани митрополит био је Вићентије. Посвећењу су присуствовали српски посланик у Цариграду Ђорђе Симић, три синодална митрополита као и јеромонах Гаврило Дожић.⁵³ Синод Васељенске патријаршије је 24. октобра донео одлуку да Вићентије Крцић преузме митрополитску столицу у Скопљу. Као и до сада, српски лист из Цариграда, пренео је радосне вести поводом избора новог митрополита. Рођен је као Василије 1853. године у селу Ушће. Прво образовање стекао је у манастиру Студеница, затим касније и на богословији у Београду. Замонашио се у Студеници 1873. године. На место српског митрополита у Скопљу, дошао је из Хиландара, где је од 1900. године одржавао царску Лавру.⁵⁴ На чело Скопске епархије остао је до доласка Бугара 1915. године. Бугари су га убили и спалили у Качаничкој клисури.⁵⁵

Убрзо након решавања скопског митрополитског питања, Новаковић је окончао свој посланички мандат у Петрограду. Бринуо га је међународни положај Русије, јер рат са Јапаном није ишао у њену корист. Порази на фронту заједно са нарастањем унутрашњег револуционарног рада запретили су јој неизвесном судбином. Плашио се да ли ће Русија очувати достојанство и међународни престиж. Јака Русија је била потребна Србији, био је у то дубоко уверен. Обузет таквим суморним мислима, завршио је, у новембру 1905. године, своју дипломатску мисију у Петрограду, пошто му је тадашњи председник владе Никола Пашић, тек после његовог упорног наваљивања да добије решење о пензији, ту жељу испунио.⁵⁶

Током своје дуге дипломатске каријере, Стојан Новаковић је највише радио на питањима заштите српског народа у Османском царству. То му је најбоље полазило за руком док је био посланик у Цариграду, где му је и сам боравак у овом граду омогућио сталне контакте са турским и осталим иностраним дипломатама. Увек је наступао отворено, искрено и спремно на компромис. Као одличан познавалац прилика у Османском царству, уверио се у сам значај цркве и то највише на примеру бугарске Егзархије. Зато је доста пажње посветио избору српских митрополита. У раду га није ометала ни нестабилна политичка ситуација у Краљевини Србији, али се није либио да власт и двор критикује. Новаковић је добро знао да избор скопског митрополита зависи најпре од воље Васељенске патријаршије, а затим и од Порте. На плећима је имао Бугаре, Грке, Турке и Албанце. Иако је тада био у позним годинама, он се достојанствено и одговорно односио према својим дипломатским задацима. Избор Фирмилијана и Севастијана за прве скопске

⁵² М. Војводић, *Петроградске године...*, 116–117.

⁵³ Љиљана Алексић-Пејковић, Василије Ђ. Крстић, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 1, св. 4/1, док. 127, Београд, 2014, 394.

⁵⁴ Цариградски гласник, бр. 42, 14. октобра 1905.

⁵⁵ Ђ. Слијепчевић, *Историја српске православне цркве*, 302.

⁵⁶ Војводић, *Путеви српске дипломатије*, 200–201.

митрополите после гашења Пећке патријаршије, били су директна заслуга Стојана Новаковића. Њиховим избором он је успео да у наредном периоду на том месту буду бирани само Срби за митрополите. Скопска епархија на чијем челу су стајале српске владике, несумњиво је одиграла веома важну и битну улогу у очувању српског идентитета у Старој Србији и Македонији.

ИЗВОРИ

Архив Србије, Фонд Милутина Гарашанина.

ШТАМПА

Политика, Београд.

Цариградски гласник, Цариград.

ЛИТЕРАТУРА

Алексић-Пејковић Љиљана, Крестић Ђ. Василије, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 1, св. 3/1, 1/14. јануар – 31. март/13. април 1905, Београд, 2014.

Алексић-Пејковић Љиљана, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 1, св. 4/1, 1/14. јули – 30. септембар/13. октобар 1905. године, Београд, 2014.

Батаковић Душан, *Дечанско питање*, Београд, 1989.

Војводић Михаило, *Петроградске године Стојана Новаковића*, Београд, 2009.

Војводић Михаило, *Путеви српске дипломатије*, Београд, 1999.

Војводић Михаило, *Стојан Новаковић и Владимир Карић*, Београд, 2003.

Војводић Михаило, *Стојан Новаковић у служби националних и државних интереса*, Београд, 2012.

Вучковић Владимир, „Бугарска егзархијска црква као руски пројекат у европској Турској (оснивање, развој и однос према Српској православној цркви до 1878. године)“, *Култура полиса*, 25, Београд, 2014, 95–108.

Дедовић Вукашин, *Рад Србије на заштити државних и националних интереса у Македонији од 1885. до 1912. године*, докторска дисертација, Београд, 2016.

Иванић Иван, *Из црквене историје Срба у Турској у XVIII и XIX веку*, Београд, 1902.

Изабрана дела / Стојан Новаковић, књ. 6, *Балканска питања*, прир. Војводић Михаило, Београд, 2000.

Историја српског народа, VI/1, *Од Берлинског конгреса до уједињења: 1878-1912*, ур. Митровић Андреј, Београд, 1994.

Јовановић Слободан, *Влада Александра Обреновића*, књ. II, Београд: Геца Кон, 1935.

Јовановић Слободан, *Стојан Новаковић – личне успомене*, Споменица Стојана Новаковића, Београд, 1921, 83–115.

Марјановић Чедомир, *Историја српске цркве*, Београд, 2001.

Павловић Војислав, *Стојан Новаковић и српски национални покрет у Старој Србији и Македонији*, Стојан Новаковић: живот, дело, време, ур. Анђелковић Марко, Војводић Михаило, Костић Александар, Београд, 2017, 193–210.

Ражнатовић Новак, „Рад влада Црне Горе и Србије на постављењу српских митрополита у Призрену и Скопљу 1890-1902. године“, *Историјски записи*, књ. XXII, св. 2, ур. Пејовић Ђоко, Титоград, 1965, 217-275.

Слијепчевић Ђоко, *Историја српске православне цркве*, књ. 2, Београд, 2002.

Терзић Славенко, *Стара Србије (XIX-XX век) драма једне цивилизације*, Нови Сад – Београд, 2012.

Summary

Miroslav S. Milošević

STOJAN NOVAKOVIĆ AND SKOPJE BISHOPS PROBLEM

Serbian scientist and politician Stojan Novaković, during his long diplomatic career, he worked mostly on protection the Serbian people in the Ottoman Empire. He started like a Serbian ambassador in Istanbul. In this capital of Ottoman Empire, Novaković tried to negotiate with Turkish authorities about state of Serbian people in vilayet of Kosovo. Without school and church, the Serbs was in very terrible state. One important question for Serbs was about election Serbian bishop of Skopje. Big danger for this problem was Bulgarian Exarchate and Patriarchate of Constantinople. Both sides did not allow the Serb become a bishop in Skopje. Novaković managed to solve the problem of electing the bishop in Prizen, and at the same time he started problem about bishop of Skopje. When he is back to Belgrade, his government solved a problem. First Serbian bishop was Firmilijan Dražić. This event was a big thing for Serbs in vilayet of Kosovo. Next step for Novaković was to negotiate with Sultan Abdul Hamid II about permission (berat) for new bishop of Skopje. This was a part of his new engagement in Istanbul in 1897. Through the all conversations, Novaković was patient and he never lost a hope. When he was in St. Petersburg like a Serbian ambassador (1900-1905), he also tried to solve bishop problem in Skopje after death of Firmilijan. In conversations with Russian minister of foreign affairs and other people in Russian government, Novaković tried to ask for help about this problem. And he succeeded in that. After the Firimilijan death, new bishop become Sevastijan Debeljković. Shortly this bishop died, and again Novaković most to negotiate for his inheritor. Again his diplomatic skills brought victory. New bishop was Vićentije Krdžić, and that also was last diplomatic mission for Novaković. Thanks to him, Serbian people in vilayet of Kosovo survived and saved their own name.